

Recursos de suport al sistema educatiu de les Illes Balears: l'atenció a la diversitat en temps de confinament

Marta Escoda

M. Antònia Gomila

RESUM

En el context escolar actual, divers i plural, l'atenció a la diversitat esdevé un element central del sistema educatiu. En una escola inclusiva, l'organització escolar ha de crear i posar a disposició de tota la comunitat educativa els mecanismes necessaris per garantir que tot l'alumnat, sense excepció, rep l'atenció que necessita per desenvolupar les seves capacitats al màxim.

RESUMEN

En el contexto escolar actual, diverso y plural, la atención a la diversidad se convierte en un elemento central del sistema educativo. En una escuela inclusiva, la organización escolar tiene que crear y poner a disposición de toda la comunidad educativa los mecanismos necesarios para garantizar que todo el alumnado, sin excepción, reciba la atención que necesita para desarrollar sus capacidades al máximo.

La crisi de la COVID-19 i les mesures de confinament decretades per l'estat d'alarma (tancament d'escoles, confinament, crisi econòmica de moltes famílies) han significat la necessitat d'un replantejament ràpid i eficient dels recursos i dispositius de suport de les administracions educatives. La crisi sanitària ha agreujat les desigualtats en l'àmbit escolar ja existents i ha fet evidenciar encara més les carències prèvies i la necessitat de "reconstruir el sistema en termes d'inclusió i equitat" (Save the Children, 2020, p. 1). A les velles necessitats se n'han afegit altres de noves a les quals s'ha hagut de donar resposta amb les eines de què s'ha pogut disposar. Tot plegat ha plantejat molts interrogants que duen a la necessitat de fer una bona i acurada avaluació de la situació i, sobretot, una reflexió sobre què ha passat, com hi hem donat resposta i què representa de cara al futur.

L'esmentat informe de Save the Children (2020) assenyala quatre implicacions importants que han pogut representar una minva d'oportunitats de l'alumnat: a) la reducció del temps lectiu generat per la interrupció de les classes, amb les consegüents adaptacions metodològiques que s'han hagut de fer; b) "l'oblit estiuenc" i/o "l'esclatxa d'activitat", que afecta de manera diferenciada els resultats escolars en funció del nivell socioeconòmic familiar i, de manera especialment negativa, els infants més vulnerables; c) la desvinculació emocional amb l'escola (amb el professorat i els companys), i l'augment del risc d'abandonament escolar que això representa; i d) el trasllat de la docència a l'entorn digital, que ha fet més gran l'esclatxa digital entre famílies riques i pobres, i entre zones urbanes i rurals (Save the Children, 2020). Tanmateix, més enllà dels efectes que tot això ha tingut en l'alumnat en general, ¿què ha passat amb el més vulnerable, el de necessitats educatives especials, el que havia de mester suport específic, el que no ha pogut tenir accés a connexió ni a dispositius digitals, el que ha hagut de fer les tasques en espais compartits i sense les condicions adequades? Què ha passat amb l'alumnat que ja presentava un elevat risc d'abandonament? Com han pogut ajudar els seus fills les famílies que han perdut de sobte els ingressos?

Segons Santos-Guerra (2003), dins el sistema escolar hi ha diferents àmbits d'actuació en relació amb l'educació en la diversitat: l'institucional, el curricular i el comunitari. L'institucional fa referència a les diverses actuacions que es posen en marxa des d'àmbits organitzatius —també

diversos. Aquests dispositius i recursos que tant les escoles com les administracions responsables posen en marxa permeten compensar les desigualtats que es generen en l'àmbit individual, social, cultural, econòmic i de qualsevol altra mena que afecten l'alumnat. En aquest sentit, la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca [1] ha hagut d'estar a primera línia, tant per crear i proporcionar recursos als centres que permetin donar resposta a les noves problemàtiques que han sorgit, com per mantenir —i en alguns casos, intensificar— el suport que necessitaven les “velles” necessitats de sempre. Una de les primeres actuacions ha estat precisament fer un diagnòstic de l'impacte social i educatiu ocasionat per les mesures sanitàries, amb l'objectiu d'extreure informació per tal d'organitzar els recursos i preveure les necessitats socials i educatives de l'alumnat per al proper curs.

Suspensió de la presencialitat fins al nou curs, nous criteris d'avaluació, recuperacions, supervisió de qui hagi presentat dificultats durant el confinament, suport emocional a l'alumnat que l'hagi necessitat..., són algunes de les actuacions posades en marxa per la Conselleria d'Educació i Universitat relacionades amb l'organització del curs escolar des de l'entrada en l'estat d'alarma. Aquestes mesures han anat sempre dirigides a minimitzar els costos que podrien representar les mesures de confinament i a cobrir les mancances que presenta l'alumnat amb necessitats específiques.

L'objectiu d'aquest treball, doncs, és fer una breu descripció de les principals iniciatives de suport al sistema educatiu que ha posat en marxa la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca i analitzar la capacitat d'aquestes d'adaptar-se a les noves necessitats que han implicat les mesures per la COVID-19. L'article sorgeix arran del qüestionament sobre què ha suposat el coronavirus en l'àmbit educatiu i de l'atenció a la diversitat, quines demandes estan sorgint i quines mesures i recursos s'han posat a disposició per respondre-les.

I. ACTUACIONS DUTES A TERME PER LA CONSELLERIA D'EDUCACIÓ, UNIVERSITAT I RECERCA PER AJUDAR L'ALUMNAT AMB NECESSITATS ESPECÍFIQUES QUE S'HAN DETECTAT ABANS O DESPRÉS DEL CONFINAMENT PER LA COVID-19

Els mecanismes de suport que ha posat en marxa la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca per tal d'ajudar l'alumnat amb necessitats especials que s'han detectat abans o després del confinament per la COVID-19 es poden sintetitzar en deu actuacions.

En primer lloc, la detecció d'un considerable nombre de famílies amb necessitats bàsiques d'alimentació, generades per la pèrdua de feina o la impossibilitat de desenvolupar-la pel confinament, ha motivat la posada en marxa d'ajudes de manutenció. Unes han estat les targetes prepagament d'ajuts de menjador, carregades amb 5 euros per dia i que s'han anat recarregant durant el temps que ha durat l'estat d'alarma, inclosos els dies de vacances de Pasqua. En total s'han repartit 6.152 targetes. Per altra banda, i també en coordinació amb la Conselleria d'Afers Socials i Esports, s'ha cercat una solució per a les famílies que no rebien ajuda de la targeta prepagament per beca menjador ni tampoc ajuda dels diferents Serveis Socials.

Una segona actuació ha estat dirigida a facilitar l'accés a l'educació per a tot aquell alumnat que no tenia dispositius adequats per fer un seguiment de les dinàmiques de classe en línia que s'han posat en marxa. Els centres, amb la col·laboració d'alguns ajuntaments, han repartit a aquest alumnat els ordinadors dels quals disposaven, que s'han d'afegir als 3.000 *chromebooks* i 1.000 targetes SIM de connexió que ha comprat la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca. La manca d'accés a dispositius digitals ha generat també que s'hagi perdut inicialment el contacte amb una part d'aquest alumnat.

Conscients de la problemàtica de la desigualtat educativa, que s'ha fet molt més evident amb la situació de confinament, la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca va publicar, el 13 de març, unes instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres docents de les Illes Balears durant el període de suspensió de l'activitat educativa. Aquestes instruccions generals ja preveien l'atenció especial a alumnes de les famílies amb més necessitats. Així, establien que cada centre havia de posar en marxa un sistema de contacte, informació i interacció amb l'alumnat i les famílies a través de les plataformes habituals (*GestIB*, aula virtual, pàgina web, blogs d'aula, correu electrònic, etc.), així com per qualsevol altre mitjà de comunicació que els centres consideressin adequat. De la mateixa manera, i per tal d'evitar desigualtats derivades de les distintes possibilitats d'accés a la informació en format digital dels alumnes i les seves famílies, cada centre ha establert els canals i procediments adequats i eficaços per fer arribar aquesta informació a les famílies que tenen dificultat en l'ús de les tecnologies de la informació o que no disposen dels mitjans adients. Pel que fa al treball encomanat als alumnes perquè el duguin a terme des de casa seva, les instruccions establien que els tutors, assessorats pel professorat dels equips d'orientació i suport, han de supervisar les necessitats educatives que puguin tenir els alumnes, posant especial atenció en l'alumnat que ja hagi estat detectat per dificultats socials (protocol d'absentisme, notificacions de RUMI, mesures a serveis socials o a menors); alumnat amb dificultats per entendre i gestionar la situació de confinament (alumnat NESE) i alumnat a qui es puguin detectar noves dificultats socioemocionals derivades del confinament. En la fase 2 (del 25 de maig al 5 de juny), els centres podien fer tutories presencials d'un màxim de cinc alumnes els darrers cursos de les distintes etapes educatives. A la fase 3 (del 8 al 19 de juny), es va ampliar l'activitat presencial als centres educatius, de manera que s'han pogut celebrar tutories d'orientació o de matèria i activitats de reforç per a estudiants de tots els nivells educatius, amb cita prèvia, individuals o en grup d'un màxim de 10 alumnes al segon cicle d'educació infantil, i de 15 en els altres nivells educatius. Les tutories i les activitats de reforç les podien sol·licitar l'alumnat, les famílies i els centres. Les Illes Balears han estat una de les comunitats que més han obert els centres durant l'estat d'alarma; han atès 43.000 alumnes, citats en el 81% dels casos pels centres educatius. Es pot considerar, doncs, que la resposta del professorat ha estat important i destacada, especialment als centres públics.

Una gran part de les actuacions de suport que duu a terme l'Administració educativa es fonamenta sobre el treball en xarxa i la coordinació i complementarietat dels serveis. D'aquesta manera, la col·laboració i l'intercanvi d'informació entre la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca, l'Ajuntament de Palma, la Conselleria d'Afers Socials i Esports, la Conselleria de Salut i Consum, el programa de Policia Tutor, els consells insulars i l'Oficina Balear de la Infància i l'Adolescència, entre altres, han estat molt intensos. El treball en xarxa amb aquestes institucions ha permès la posada en marxa d'un protocol d'actuacions obligatòries per tal d'atendre tot l'alumnat, però, amb especial cura, el que es troba en situació de risc.

Per tant, una altra de les línies d'actuació ha estat el suport en els telèfons d'ajuda psicològica. S'ha reforçat el telèfon d'emergències de l'112 amb la incorporació d'orientadors i orientadores amb especialitat clínica que, de manera voluntària, hi han donat suport. Aquest telèfon atén situacions d'ansietat, estrès, dol..., però també ofereix pautes sobre com dur de la millor manera possible el confinament a casa amb les famílies i amb els nins i les nines que puguin tenir més dificultats degudes a les seves necessitats. S'ha fet arribar també el telèfon europeu 116111 d'ajuda a infants i adolescents, però segueix essent una preocupació constant que els menors d'edat en situació de risc no sàpiguen on demanar ajuda. De fet, l'alumnat ha participat en un estudi que ha fet l'Oficina Balear de la Infància i l'Adolescència (OBIA) a través del GestIB per tal de recollir informació sobre l'experiència del confinament per als infants i adolescents. S'han rebut 15.600 respostes, i els resultats indiquen que la majoria d'alumnes ha viscut bé o molt bé aquest confinament, i la connexió amb la família ha estat valorada molt positivament. En canvi, com s'ha dit, l'alumnat desconeix el telèfon d'ajuda a la infància i l'adolescència, ja que cap dels participants ha afirmat que conegués aquest recurs.

Per altra banda, s'ha fet un control exhaustiu de l'alumnat desconnectat. A mitjan mes de maig hi havia 932 alumnes que no havien seguit les classes durant la COVID-19, o bé perquè no havíem pogut contactar amb ells, o bé perquè ja havien abandonat l'assistència prèviament a la COVID-19, perquè havien viatjat abans del confinament i no havien tornat, etc. El seguiment dels policies tutors dels ajuntaments de les Illes, així com la Regidoria d'Educació i la Policia Local de Palma han permès reduir aquesta xifra de manera significativa; s'ha treballat per tal de conèixer la situació d'aquests alumnes no localitzats i refer el contacte amb els centres educatius.

Pel que fa l'atenció a l'alumnat NESE i/o vulnerable durant el període de confinament, el Servei d'Atenció a la Diversitat (SAD) i l'Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar (Convivèxit) han elaborat orientacions per als diferents col·lectius de la comunitat educativa. Aquestes orientacions, que es troben a les pàgines web d'aquests organismes, fan referència a instruccions específiques i protocols d'actuació a posar en marxa tant durant el confinament com en les diferents fases del desconfinament. Les orientacions han estat dirigides tant als equips d'orientació i suport com als docents i a les famílies, i s'ha comptat amb els diferents equips especialitzats per elaborar-les. Així, per exemple, als docents els han fet recomanacions per al teletreball i per mantenir el benestar emocional tant propi com del seu alumnat, especialment el més vulnerable. Per a aquest en concret s'han elaborat protocols d'actuació específics. A les famílies els han proporcionat recomanacions sobre com parlar del coronavirus als fills, consells per ajudar els que són adolescents, gestió de les emocions, cercles de diàleg, material per jugar i aprendre en família, etc. L'equip de fisioterapeutes educatius ha elaborat recomanacions d'higiene postural durant aquests dies a casa i exercicis per a alumnes amb dificultats motores. Dins aquest paquet de mesures s'han posat també a disposició tant del professorat com de les famílies diversos recursos d'Orientació Educativa (per a la tutoria, atenció als alumnes amb més dificultats educatives i socioemocionals a distància, autoconeixement, millora de la motivació, autoestima, etc.).

Els docents i l'equip de suport de l'alumnat NESE i en situació de vulnerabilitat han fet el seguiment de l'alumne/a en coordinació amb la família. Així, els serveis d'orientació i els equips de suport han supervisat la situació de les famílies més vulnerables; els/les fisioterapeutes han fet seguiment

de l'alumnat amb dificultats motrius; les ATE han fet el seguiment del pla d'intervenció; les PTSC i TISOC han fet seguiment dels que estan en risc social, i els equips especialitzats han fet seguiment de l'alumnat amb problemes de conducta, de l'espectre autista, amb dificultats del llenguatge, visuals, etc. A demanda d'algunes famílies, s'ha mantingut actiu també el servei d'interlocució, mentre que altres serveis com les UVAI (Unitats Volants d'Atenció Individual) i l'aula pediàtrica i psiquiàtrica de Son Espases no han estat actives a causa, bàsicament, de la situació sanitària provocada per la COVID-19. En canvi, el material ortopèdic dels centres ha estat cedit a les famílies de l'alumnat que l'ha necessitat.

Dins el paquet de mesures que ha posat en marxa la Conselleria s'han inclòs instruccions relatives a l'avaluació. La interrupció de la marxa normal del curs escolar, i la seva transformació i adaptació al confinament, ha plantejat, des del començament, molts dubtes sobre com es podia dur a terme tot el sistema d'avaluació. Després de les especulacions inicials generades per la incertesa, i potenciades per alguns mitjans de comunicació, el 16 d'abril, la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca publica una resolució per la qual s'aproven les instruccions complementàries, a causa de l'epidèmia de la COVID-19, per avaluar l'aprenentatge dels alumnes de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears per al curs 2019-20. Aquestes instruccions preveien tota una sèrie d'accions com la flexibilització de les mesures d'adaptació curricular significativa i no significativa i d'accés; les referides a la detecció i avaluació de l'alumnat que ha patit una situació d'especial dificultat per seguir les activitats lectives no presencials durant la suspensió de l'activitat presencial, i d'altres per facilitar als alumnes la recuperació de les matèries en les quals han obtingut una avaluació negativa en l'avaluació final ordinària del mes de juny. Les mateixes instruccions estableixen la necessitat d'oferir un retorn a la tasca feta per les famílies i de crear els mecanismes adients per fer-los arribar informació sobre els resultats de l'avaluació.

Finalment, s'ha augmentat el Programa d'Acompanyament Escolar (PAE), que té com a objectiu ajudar l'alumnat que no ha superat els objectius ni ha assolit les competències del curs o l'etapa corresponent, amb atenció preferent al que es troba en situació d'especial vulnerabilitat per motius econòmics, socioculturals, risc d'abandonament escolar, necessitats específiques de suport educatiu (NESE) o per la situació d'alarma viscuda per la COVID-19. S'adreça especialment a millorar les competències dels alumnes reforçant-ne les capacitats i l'autonomia, per augmentar les seves expectatives d'èxit i reduir l'abandonament escolar. Degut a l'excepcionalitat del darrer trimestre de curs, l'edició d'estiu que se celebra el mes de juliol s'ha ampliat a alumnat de 5è i 6è de primària (a l'estiu només es fa habitualment amb alumnat de secundària) i als centres concertats (fins ara, només s'oferia als públics). Això ha suposat també un increment del pressupost fins arribar als 800.000 euros, una pujada respecte el 2019 de 647.491 euros. En comparació amb l'any anterior, s'ha multiplicat per cinc el nombre de docents i de centres d'aquest programa de reforç; un total de 274 centres, 7.712 alumnes i un 1.056 docents, sobretot de l'ensenyament públic, són els destinataris d'aquest programa.

L'Administració, doncs, ha posat a l'abast de la comunitat educativa de les Illes Balears una sèrie de mesures de suport durant el temps de confinament per la COVID-19: econòmiques, com les targetes menjador; d'acceleració del pla de digitalització, amb dotació de dispositius i tot un ventall de formacions i aplicacions posades en marxa; instruccions basades en la inclusió de tot l'alumnat;

de coordinació intensa entre administracions i treball en xarxa; de reforç i suport dels telèfons d'atenció psicològica; de protocol d'actuació en situació de vulnerabilitat; de suport de tutor/a, equip docent i professionals d'orientació i de suport dels centres cap a l'alumnat; d'instruccions relatives a l'avaluació i d'ampliació del reforç educatiu durant l'estiu (PAE).

La situació provocada per la COVID-19 i les accions que s'han posat en marxa per contenir-la no es poden entendre com a provisionals fins que no es pugui tornar a la presencialitat a les escoles. La majoria d'aquestes accions han vingut per quedar en el nou sistema educatiu, i més encara el curs que ve, que també és incert.

2. CONCLUSIONS

El curs 2019-20 ha estat un curs totalment atípic i excepcional. La rapidesa amb què es va passar d'un ensenyament presencial a un de virtual, juntament amb les dificultats per integrar el que passava a escala mundial, no ha estat una feina fàcil per als docents, que tenien la tasca d'oferir estabilitat i normalitat a una situació totalment variant i inèdita.

Tanmateix, la pandèmia ha deixat ben palès que l'anomenada "nova realitat" comporta canvis estructurals a la manera de funcionar del sistema educatiu. Per tal d'estar preparats per al curs 2020-21, la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca, juntament amb la comunitat educativa, han preparat el pla de retorn a les classes presencials amb la mateixa voluntat de no deixar ningú enrere. Aquest pla de contingència, que hauran d'elaborar els centres educatius dins la seva autonomia de centre, ha de tenir presents tres possibles escenaris, el de l'assistència total d'alumnes amb els espais habituals, el d'una assistència limitada per les ràtios o els espais, i el d'un altre possible confinament. Amb aquesta previsió, els centres han d'organitzar el retorn a l'aula tenint en compte els protocols i les recomanacions sanitàries que s'estableixin en cada moment, amb especial esment al pla de digitalització del centre (previst en cas que algú o tothom estigui confinat), el pla d'acollida i de retorn emocional, l'atenció i la inclusió de l'alumnat amb necessitats educatives especials i de necessitats específiques de suport educatiu, i la flexibilització del currículum previst en cada un dels tres escenaris.

L'impacte emocional que hagi tingut el confinament sobre l'alumnat de les Illes Balears preocupa tota la societat; s'ha d'analitzar amb la seva presencialitat i sabent que el retorn a les rutines educatives pal·liarà gran part d'aquest impacte. Per això, a principi de curs serà prioritària l'acollida i la salut emocional, treballar els dols viscuts, les angoixes, les pors, les ràbies..., des d'una perspectiva resilient i reforçant el gran aprenentatge que cadascú hem fet durant aquest període que encara no s'ha tancat.

De la mateixa manera, el curs 2020-21 també ha de pal·liar les conseqüències que hagi tingut el confinament en l'alumnat amb necessitats educatives especials, planificant molt bé que tothom disposi dels suports que necessita tant a escala interna (tutor/a, equip docent i equip de suport) com a tots els professionals externs i especialitzats dels centres (EOEP, UVAI i altres equips). A més, és imprescindible preveure i atendre amb la màxima qualitat educativa l'alumnat que no pugui assistir a l'escola per motius de salut o en cas d'un nou confinament.

El futur de la generació d'alumnes que viuen aquesta experiència dependrà, en gran part, del compromís i la capacitat de resposta que adquirim tant l'Administració com els i les professionals que ens dediquem a la docència.

[1] Els dispositius de suport educatiu del sistema educatiu de les Illes Balears estan recollits a la pàgina web del Servei d'Atenció a la Diversitat: «<http://www.caib.es/sites/diversitat/ca/inici-56096/#CURSOS>»

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Santos Guerra, M.A (2002). Organizar la diversidad. *Cuadernos de Pedagogía*, 311. 76-80.

Save the children (2020). Informe COVID-19. Cerrar la brecha. <https://www.savethechildren.es/actualidad/informe-covid-19-cerrar-la-brecha>